

Kdo je vlastně chudý?

Pojetí a měření chudoby

Jana Kubelková

Varianty, Člověk v tísní

*Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje,
Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze*

Co je chudoba ???

Co pro vás znamená být chudý?

Co je chudoba ???

Opět různá pojetí ... a obtížné objektivní postižení chudoby...

Užší pojetí – uspokojení základních lidských (fyziologických) potřeb...

Širší pojetí – kvalita života, subjektivní dimenze, sociální vyloučení...

Objektivní – „statistické“ a anonymní pojetí chudoby

Subjektivní – vnímaný stav, jistý typ sociálního statusu

Jak stanovit hranici chudoby?

Snaha a potřeba změřit chudobu + identifikovat nejohroženější skupiny

Jaké jednotky – domácnosti nebo jednotlivci??

Absolutní vs. relativní??

Pro jaký účel?

Lokální, město-venkov, srovnání regionů, zemí...

**Jaké ukazatele??
Peněžní nebo jiné?**

Dostupnost základních potřeb...

Příjem, výdaje, další ukazatele (nutriční hodnoty potravin atp.)...

Ve skutečnosti je chudoba multi-dimenzionální, často výrazně lokálně specifický jev!!!

Co je chudoba ???

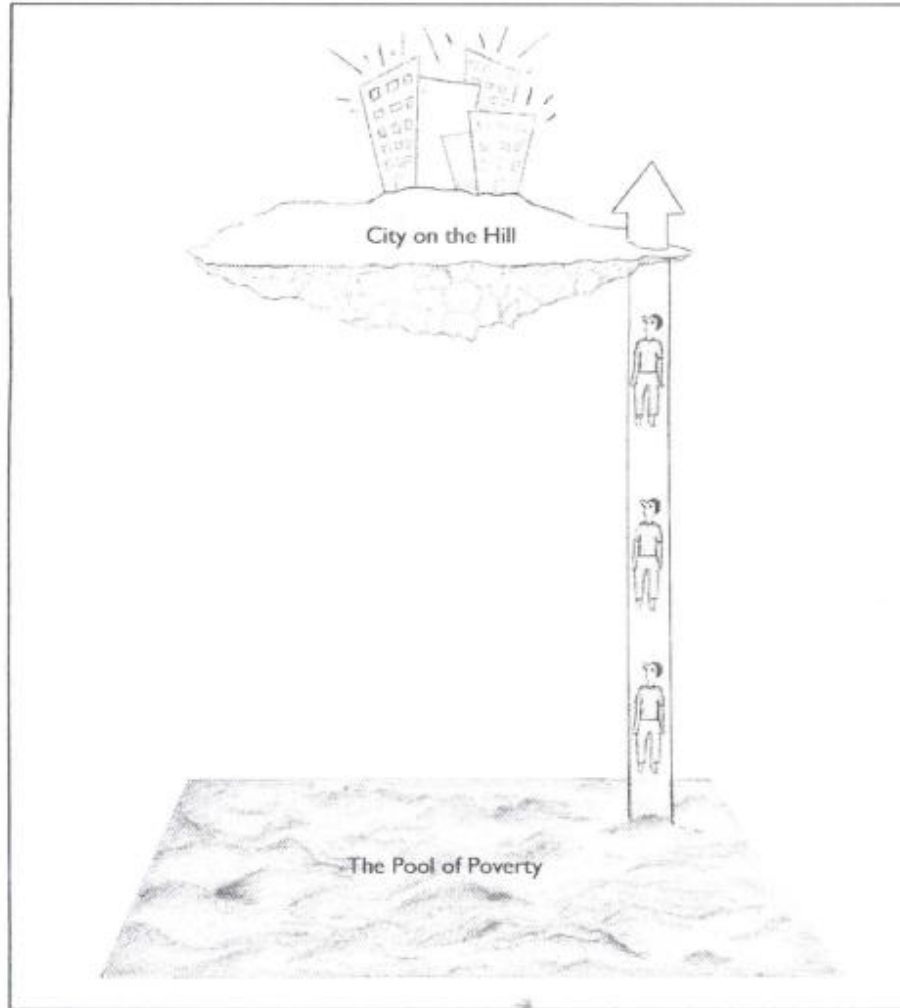

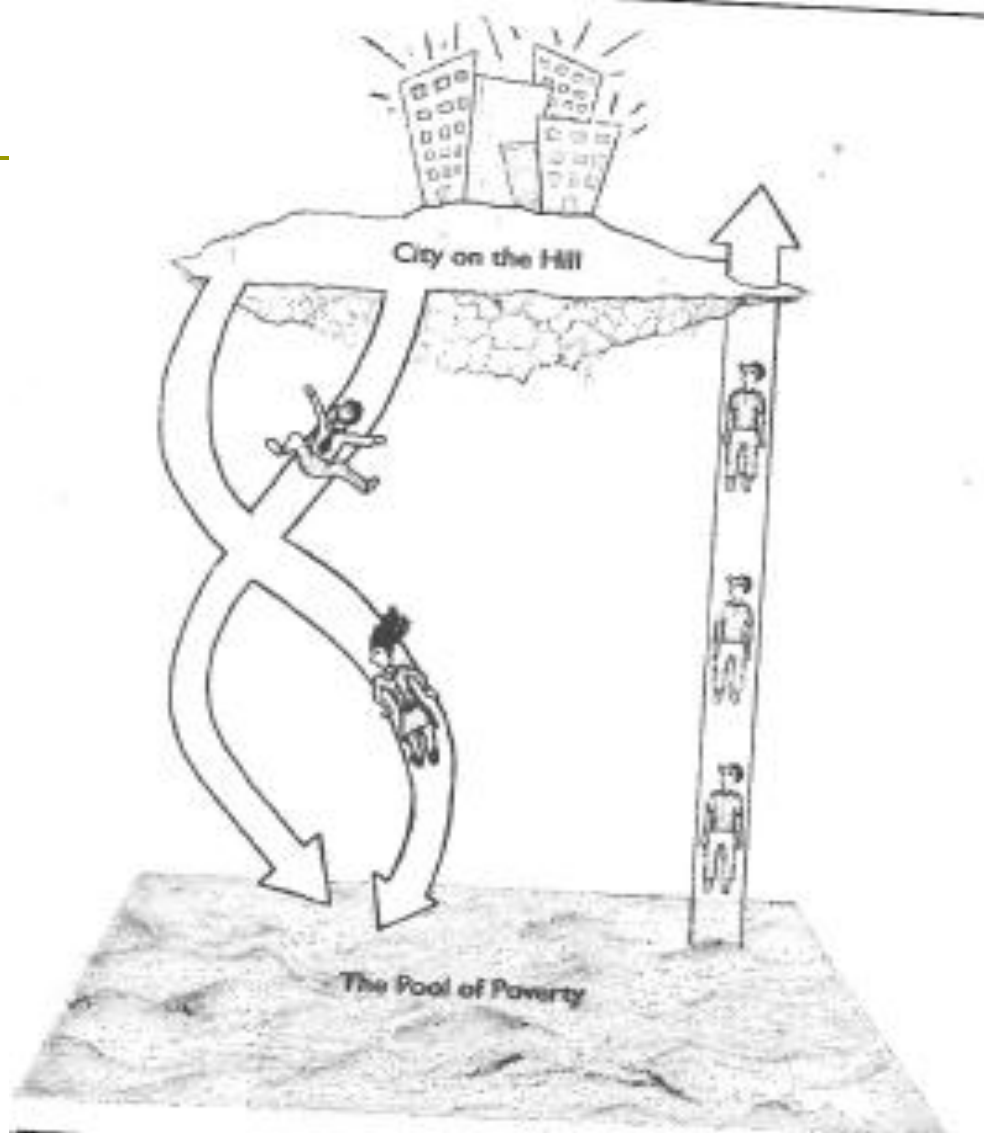
□ Absolutní:

- Stav, kdy výše příjmů člověka nedosahuje k tomu, aby uspokojil základní potřeby
- Počet obyvatel (domácností) pod určitou hranicí reálného příjmu nezbytnému k uspokojení základních potřeb
- Národní, mezinárodní hranice chudoby

□ Relativní:

- Počet obyvatel (domácností) pod hranicí příjmu, která je vyjádřena jako % národního průměru
- Stav relativní deprivace jedince ve vztahu k ostatním jedincům v dané společnosti

Dynamika chudoby

- Dynamika chudoby často opomíjena důrazem na sledování stavových veličin
  - Chudoba a složení chudých se mění v čase
- Oficiální hranice chudoby – počet chudých
    - Indie: 1994 – 32 % populace*
    - 2004 – 24 % populace*
  - A – 8 % uniklo chudobě, nikdo nepřibyl
  - B – 16 % uniklo, 8 % upadlo do chudoby
  - C – 24 % uniklo, 16 % upadlo do chudoby

Dynamika chudoby

- Dynamika chudoby často opomíjena důrazem na sledování stavových veličin
  - Chudoba a složení chudých se mění v čase
- Oficiální hranice chudoby – počet chudých
Indie: 1994 – 32 % populace
2004 – 24 % populace
  - A – 8 % uniklo chudobě, nikdo nepřibyl
  - B – 16 % uniklo, 8 % upadlo do chudoby
  - **C – 24 % uniklo, 16 % upadlo do chudoby**

Dynamika chudoby

- Nejedná se o ustálenou skupinu lidí (více než součet)
- 2 paralelní a protichůdné proudy
  - Pád do chudoby
  - Vymanění se z chudoby
- Značná část (1/3) chudých se nenarodila do chudoby

TELESKOP – národní úroveň

MIKROSKOP – lokální úroveň

Teleskop

- Ukazatelé na národní úrovni – agregátní veličiny
- Ekonomický růst a prosperita → pokles chudoby
  - bezpochyby důležitý faktor

Jak ale vysvětlit, že i během rychlého ekonomického růstu země značný počet obyvatel upadá do chudoby, zatímco jiní se z chudoby vymaňují?

PROČ SE NĚKTERÉ DOMÁCNOSTI VYMANILY A JINÉ NAOPAK UPADLY DO CHUDOBY?

Abychom porozuměli **pohybům na lokální úrovni**

- musíme použít jiné nástroje a metody

➔ **MIKROSKOP**

- Participační metody výzkumu

Mikroskop

- Pomůže vysvětlit a porozumět
  - Příčiny protichůdných toků
  - Adaptační strategie místních obyvatel
- Místně specifické podmínky

Pád do chudoby

- ❑ Nelze charakterizovat domácnosti – nejedná se pouze o nejchudší
- ❑ Sled běžných událostí → velký kumulační efekt

➤ **Nemoc – výdaje za léčbu**

➤ Pohřby

➤ Svatby

➤ Ztráta zaměstnání

➤ Nepřízeň počasí

→ postupné omezování
schopnosti výdělků

→ zadlužení

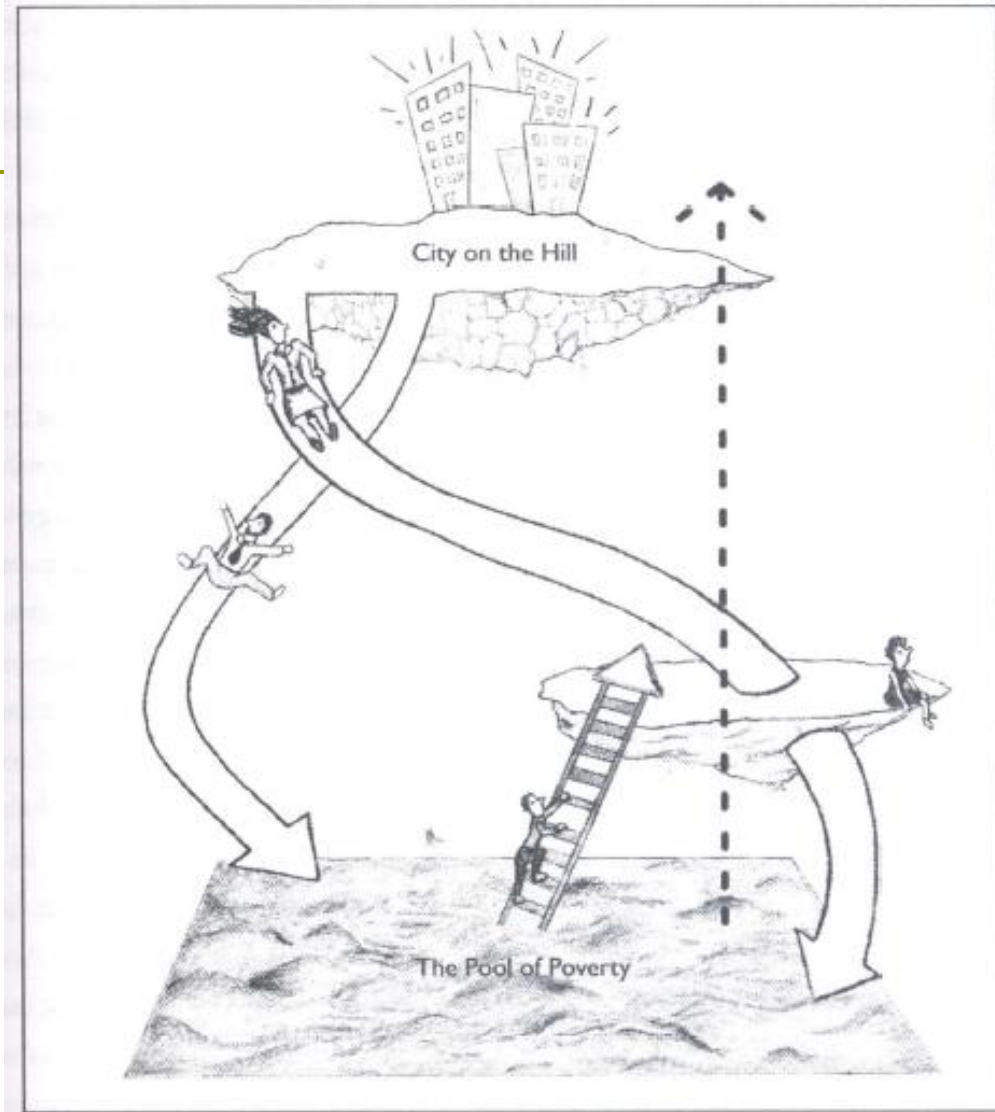

Únik z chudoby

- ▣ Zisk pracovní příležitosti
  - ▣ Diverzifikace příjmu
    - *Vzdělání*
    - *Přístup k informacím*
    - *Infrastruktura (dopravní spoje)*
- **Kvalita příležitostí (neformální sektor)**

Příklad – Indie, Tamil Nadu, Sivaganga

Reasons for **escaping** from poverty (23% of the sample)

1. Income diversification + work opportunities + NREGA

Improvements in agriculture

Reasons for **falling** into poverty (19% of the sample)

1. Finance problems + debts (price hikes, dowry)

2. Loss of a family member

3. Problems in agriculture

Dynamika chudoby

- ❑ 2 nezávislé proudy – 2 rozdílné reakce
  - ❑ **2 soubory politik a strategií**
  - ❑ Místně specifické faktory
- *OMEZOVÁNÍ BUDOUCÍ CHUDOBY (PÁDU) – PREVENCE*
- *KVALITA A STUPEŇ POHYBU VZHŮRU*

Pokuste se zvážit všechny možné okolnosti a ohodnoťte, jak se v současnosti cítíte být spokojeni se svým životem:

Velká nespokojenost

1

2

3

4

5

Průměr

6

7

8

Velká spokojenost

9

10

Pokuste se zvážit všechny možné okolnosti a ohodnoťte, jak se v současnosti cítíte být spokojeni se svým životem:

Velká nespokojenost			Průměr				Velká spokojenost		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Průměr studenti rozvojových studií PŘF UK: 2012 = 6.75; 2013 = 6.84; 2014 = 6.81

Naše šetření v jižní Indii: Sivaganga = 6.12;

Obr. 1. Priyanka (30 let) se svou početnou rodinou oficiálně spadá do kategorie velmi chudých domácností. Obdělávají políčko o rozloze jednoho hektaru. Větší část živobytí ale rodina získává z příležitostných námezdných prací u farmářů. Jako hlavní problém vidí Priyanka právě nedostatek pravidelnějších pracovních příležitostí. Je ale ráda, že její muž neodešel za prací do ciziny, jak je v jejich vesnici běžné. Tvrdí, že je velmi šťastná a se svým životem spokojená, hlavně díky soudržné rodině a zdraví svých dětí).

Obr. 2. Kavita (45 let) žije s dcerou a manželem ve vesnici u dálnice mezi městy Thánžavúr a Tiruččiráppalli. Podél dálnice vzniklo množství menších průmyslových podniků. Kavitině rodině však tento rozvoj mnoho štěstí nepřinesl. Manžel sice získal práci svářeče v podniku vyrábějícím části větrných elektráren, ale z denní mzdy 200 rupií (70 Kč) domů obvykle přinese jen čtvrtinu. Zbytek většinou propije. Kavita sama vydělá 80 rupií denně za práci na poli. Syn odešel za prací do města Čennaj (dříve Madrás), ale zahynul při dopravní nehodě. Kavita má navíc obavy o dceřinu budoucnost. Rodina nemá dost peněz na věno, což omezuje možnost jejího sňatku. Kavita je ovšem pyšná, že její dcera chodí do školy. Ona sama takovou možnost nikdy neměla. Říká, že je se svým životem velmi nespokojená, že je nešťastná.

Obr. 3. Prakash (43 let) s manželkou hrdě ukazují svůj nový dům zářící jasnými barvami. Prakash pracoval 15 let jako malíř pokojů v Dubaji, odkud posílal velkou část vydělaných peněz domů rodině. Práci v zahraničí jemu a dalším 30 mužům z vesnice Okkur, kde bydlí, zajistil zprostředkovatel. V Dubaji se po celý čas pohyboval výhradně v tamilské komunitě. Po návratu do Indie začal podnikat ve stavebnictví a vydělané peníze ještě zúročil. Prakashova žena příležitostně využívá státní program veřejných prací a skromně tak přispívá do rodinného rozpočtu. Hlavně se ale stará o jejich čtyři děti. Oba tvrdí, že jsou se životem celkem spokojeni, třebaže by mohlo být i lépe.

Obr. 4. Madhura (40 let) žije s manželem a dvěma dětmi ve špatně dostupné vesnici, kam ani nezajíždí autobus. Nikdy nechodila do školy. Místní farmář ji i jejího manžela najímá na sezonní zemědělské práce. Jde však o špatně placenou práci, která je navíc k dispozici pouze zhruba tři měsíce v roce. Madhura proto plně využívá program veřejných prací, v rámci kterého za poslední rok odpracovala kvótu 100 dní. Vedle nedostatku financí a pracovních příležitostí rodinu trápí zejména špatný stav domu s protékající střechou. Jako jedni z mála ve vesnici také nemají v domě elektřinu. Dcera a syn jezdí do školy do vedlejší vesnice tři kilometry na kole. Madhura říká, že je se životem nespokojená; chudoba rodinu dosti omezuje.

Co je chudoba?? - východiska

- Ovlivnění normativními postoji k chudobě a **názory na příčiny chudoby** („blame-the-victim“ vs. „blame-the-system“)
- Konvenční pojetí chudoby jako **problematické sociální kategorie**, problému, který je potřeba řešit intervencemi. Může vést k technicistnímu pojetí chudoby, odlidštění, stereotypům... na druhé straně ale stereotypy plynoucí z „romantizace chudoby“
- Konvenční pojetí chudoby jako **technické otázky** zastírá podmíněnosti chudoby (např. společenskými vztahy) a její příčiny
- Chudoba jako velmi **lokálně a individuálně specifický jev**, obecně **absence „pojištění“ pro řešení krizových situací**

Co je chudoba?? - pojetí

- **Koncept základních potřeb**

(basic-needs approach)

- **Koncept zdůrazňující základní práva**

(rights-based approach)

- **Koncept sociálního kapitálu**

(chudoba jako nedostatek sociálních vazeb a sociální vyčlenění, otázka ne-funkčních komunit)

- **Koncepty zdůrazňující strukturální příčiny chudoby a sociální konstrukci chudoby**

(sociální produkce chudoby na základě rasové, genderové, kastovní, profesní a jiné diference)

Co je chudoba?? - měření

□ **A. Nepřímý přístup k měření chudoby:**

- stanovení minimální hranice příjmu (resp. výdajů na spotřebu)
- předpoklad:
příjem odráží naplnění základních potřeb
- Prakticky jednodušší, ale v mnoha ohledech problematické.

Co je chudoba?? - měření

□ **B. Přímý přístup k měření chudoby:**

- snaha přímo postihnout naplnění jednotlivých základních potřeb, resp. naplnění základních lidských práv a míru deprivace
- A. Sen – schopnost vést plnohodnotný život
„capabilities to function“
- Vhodnější a přesnější, ale prakticky podstatně obtížnější.

A. Nepřímý přístup k měření chudoby

□ Příjmová chudoba

□ Absolutní:

- Stav, kdy výše příjmů člověka nedosahuje k tomu, aby uspokojil základní potřeby
- Počet obyvatel (domácností) pod určitou hranicí reálného příjmu nezbytnému k uspokojení základních potřeb
- Národní, mezinárodní hranice chudoby

□ Relativní:

- Počet obyvatel (domácností) pod hranicí příjmu, která je vyjádřena jako % národního průměru

B. Přímý přístup k měření chudoby:

□ MPI (Multidimensional Poverty Index)

Table 1. Dimensions, indicators, cutoffs, and weights of the MPI

Dimension	Indicator	Deprived if ...	Relative weight (%)
Education	Years of schooling	No household member has completed 5 years of schooling	16.7
	Child attendance to school	Any school-aged child is not attending school in years 1 to 8	16.7
Health	Mortality	Any child has died in the family	16.7
	Nutrition	Any adult to child for whom there is nutritional information is malnourished*	16.7
Living standard	Electricity	The household has no electricity	5.6
	Sanitation	The household's sanitation facility is not improved (according to MDG guidelines), or it is improved but shared with other households**	5.6
	Water	The household does not have access to safe drinking water (according to MDG guidelines) or safe drinking water is more than 30 min walking from home roundrip.***	5.6
	Floor	The household has dirt, sand, or dung floor	5.6
	Cooking fuel	The household cooks with dung, wood, or carbon	5.6
Assets	The household does not own one of the following assets: radio, TV, telephone, bicycle, motorbike, refrigerator, and does not own a car or truck.	5.6	

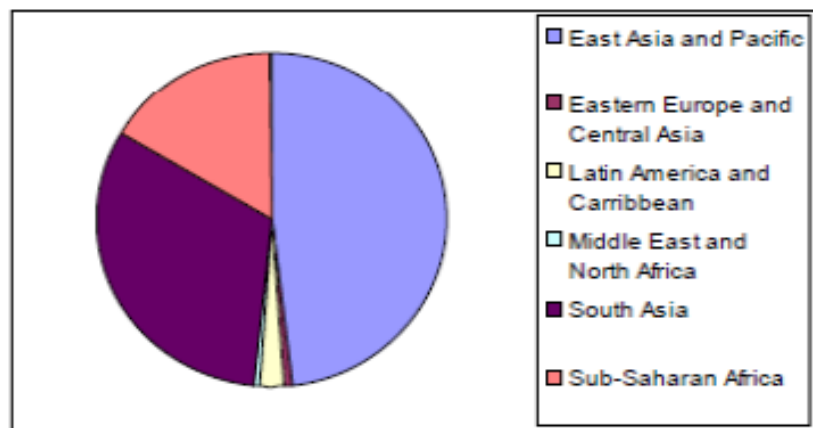
□ EU – Indikátor rizika chudoby nebo sociálního vyloučení

- Riziko příjmové chudoby
- Materiální deprivace
- Nedostatek pracovních příležitostí

Kde žijí chudí?

Většina extrémně chudých světa již nežije v nejchudších zemích (oficiální kategorie Low Income Countries) ale ve středně bohatých zemích (Middle Income Countries)

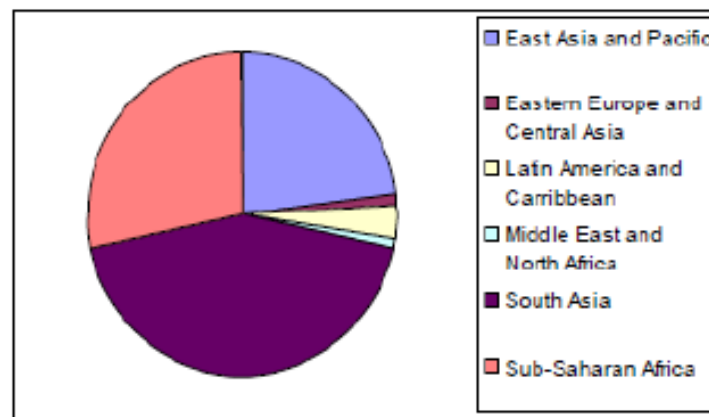
Figure 1 Where do the >\$1.25/day poor live? 1990

CELKOVĚ SVĚT:

MPI – 1,7 mld. pod hranicí chudoby –
32 % světového obyvatelstva

Figure 2 Where do the >\$1.25/day poor live? 2005

Source: Chen and Ravallion (2008: 44)

Hranice 1,25 USD – 1,5 mld. – 29 %
světového obyvatelstva;

Praktický význam identifikace chudých – příklad Indie

- Důležité v ohledu k zacílení sociálních programů („targeted“ vs. „self-targeted“ programy)
- Zejm. Targeted Public Distribution System (vázan na pravidelné šetření BPL – Below Poverty Line – a BPL ID karty)
- Politika nízké oficiální hranice chudoby versus tlaky na vyšší hranici chudoby (např. Right for Food Campaign)
- Multikriteriální identifikace chudých – krok A) automatické vyřazení části domácností; krok B) automatické zařazení části domácností (znevýhodněné skupiny); zbytek zařazen/vyřazen na základě šetření v domácnostech 7 kritérií
- Jednotlivé státy mají možnost upravovat

